

MEDICINA I FILOZOFIJA¹

Filozofijski osvrt („sebe-osvješćenje“) na medicinu i filozofiju, respektirajući ono što su jedna i druga bile i kako jesu, ipak, ne upušta se u historijsko razmatranje zbiljskog i datog, nego bi, morao bi, ako ne već potpuno osviještiti, onda barem ukazati na porijeklo mogućnosti, štoviše i nužnosti, kako medicine tako i filozofije. U kojem okrugu onoga *biti*, unutar cjeline svega što je uopće moguće, iskrsava mogućnost zdravog i bolesnog *biti*, i medicina kao tomu *biti* odgovarajuća skrb, te istinskog, pravednog i lažnog, nepravednog *biti*, i njemu odgovarajuća borba za i protiv kao filozofija, – naznačiti to u temeljnim obrisima, svrha je sljedećeg predavanja.

Ključne riječi: filozofija; medicina; zdravlje; bolest; smrt; istina; pravda; sveučilište.

Pokušamo li dozvati u duhovni vid sve što jest i može biti, onda se istom u dovidu ideje cjeline svega otvara vidokrug unutar kojega se mogu javiti pitanja: gdje je uopće medicina moguća i gdje u svojoj mogućnosti, a možda čak i nužnosti, iskrsava filozofija, zajedno s jednom od svojih modifikacija, metafizikom. Ovo „gdje“ smjera na ono biti jednog osebujnog bijućeg (bitija, ili, kako se uvriježilo kazivati, bića), koje, začudno, bez medicine i bez filozofije ne bi moglo biti, kojemu jedna i druga trebaju. I nije tek pitanje *zbog* čega, recimo zbog zla kao onog uništavajućeg bilo u vidu bolesti bilo u vidu neistine i nepravde, nego,

¹ Plenarno predavanje održano 13. prosinca 2013. na znanstvenom simpoziju: *Komplikacije, nuspojave i pogreške u dermatološkoj terapiji*. Organizatori su bili Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za medicinske znanosti, Klinika za kožne i spolne bolesti Kliničkog bolničkog centra „Sestre milosrdnice“ i Hrvatsko dermatovenerološko društvo Hrvatskog liječničkog zbora. Autor je predavanje započeo riječima:

„Poštovano slušateljstvo!

Ako vas čudi da netko tko poznaje medicinu uglavnom iz, srećom ne prebogatog, iskustva pacijenta, tj. trpnika, bolnika, bolesnika, a filozofiju samo kao bivši, pukih četrdesetak godina djelujući profesor filozofije, što ni na koji način nije jedno te isto što i biti filozof, tu, namjerava progovoriti, onda to čuđenje ima svoj uzrok-krivca, s jedne strane, u nemogućnosti odbijanja ljubeznog pozivapoticaja gospođe profesor doktor Mirne Šitum, a, s druge strane, u naivnosti, možda čak i drskosti neznanja, koje zna da ne zna što medicina i filozofija zapravo jesu, no ipak bi bar da pokuša o jednome i drugome ponešto, i to javno, usred ovako uvaženog skupa, koliko je moguće, suvislo reći.“

prije svega, *radi* čega, tj. što je i kakovo je to biti koje kao svrha ili ono dobro, kao ono spasonosno u vidu zdravlja, istine i pravde, treba medicinu i filozofiju, da bi odista pri sebi bilo.

S obzirom na cjelinu svega može se pod određenim vidom razlikovati ono nerodivo, ono nerođeno, ono rodivo neusmrtivo i ono rodivo usmrtivo. Bog, kao onaj nerođeni i bogovi kao rodivi, ali neusmrtivi, upravo kao besmrtnici, ne trebaju filozofiju i ne mogu filozofirati, ukoliko se filozofija razumije kao težnja, ljubav prema, kao eros mudrosti, a ne kao bliskost, prijateljenost s mudroču, mudrost sama koja prija samoj sebi, ili, kao ono božansko svakog boga. Mudro biti, odnosno, biti bogom, tu hoće reći: nepogrešivo, nezabludivo, nedodirljivo, nepovredivo, neranjivo biti, takovo biti koje ne može ne dobro, ne istinito, ne pravedno biti, ili biti bijuće koje jest dobar, istinski i pravi život. Ukratko, živuće koje jest mudrost, dobrotu, istina i pravda, svetost i, takoreći, zdravstvo samo, to i takovo živo koje jest život odista, takovo živo biti ne filozofira niti mu treba medicina kao briga uokrug zdravlja.

Za razliku od onog nerodivog ili slobode kao takove, onog nerođenog i rodivo neusmrtivog, boga i bogova, ono rodivo usmrtivo rađa se kao bilje, životinje, i, na neki način, kao čovjek. Istom ovdje, u sferi rodive usmrtivosti, prisutna je, moglo bi se reći, prirodna sloboda kao moć i mogućnost da se bude zdravo i bolesno, i na razini čovjeka, kao ne samo prirodno rodivog, viša, ako se hoće, povijesna ili duhovna sloboda, kao moć da se bude istinski i pravo, ili, da se tek životari, prividno, neistinito i nepravo, zlo živi, naizgled kao čovjek, a zapravo kao nečovjek. Čovjek od prirode, u pukoj rođenosti svoje slobode, nije ni dobar ni zao, ali, da bi postao odista čovjekom, mora se za istinsku slobodu osposobiti i u čovječstvu svome obrazovati, te otuda, uzme li ga se kao narod, kroz čitav sustav, kako se gotovo arhaički kaže, „odgoja i obrazovanja“, do prave slobode i istinskog čovječstva uzdignuti. Konsekventno se može reći da je u svome bitstvu neprosvijetljen, u svome narodstvu neoznanjen („neosvijestjen“) narod, tek privid naroda, kojim svakojake tzv. svjetske moći, i to ne tek putem politike i ekonomije, nego danas, prije svega, kroz znanost, tehniku i kibernetiku, s više ili manje uspjeha, porobljavajući ga, manipuliraju. No ovdje ne govorimo o tzv. faktičkom stanju stvari, činjenicama i mogućim historijskim okolnostima, nego o porijeklu mogućnosti medicine i filozofije.

Biljke i životinje, premda u rođenosti svoga opstanka bolešću ugrozive, nemaju medicinu. One kao da naivno, bez svijesti, žive ispunjene povjerenjem u *vis medicatrix naturae*. Visoko pak razvijena medicina brine se i za vegetativni i animalni život ne samo u čovjeku nego i izvan čovjeka. I možda bi, nekom drugom prilikom, bilo blagotvorno učiniti prozirnim nadahnuće, da ne kažemo

entuzijazam, ove brige-medicine, s onu stranu svake iskoristivosti i upotrebljivosti u horizontu antropocentričkog egoizma, koji se hvasta podvrgavanjem i bezumnim, iako racionalnim, iskorištavanjem prirode, dok načelno ignorira ljepotu koja sjaji kroz zdravi prirodni život, njegov red, ritam i sklad. No, tu smo se nekako približili čovjeku. Moglo bi se tu, uz ostalo, postaviti i pitanje: čemu uopće medicina čovjeku, ili, drugačije, koji i kakav čovjek njeguje medicinu na pravi način (ili, zašto radije biti zdrav nego biti bolestan, zašto radije sloboda, a ne ropstvo, itd., sve prepoznatljivo u fenomenima „bolovanje“, „invalidska mirovina“, nepravna država, „potrošačko društvo“ i slično).

Kako stvar stoji s čovjekom, filozofijsko je pitanje, u kojemu se, na čudestven način, sabiru sva filozofijska pitanja. Tu bi tek da podsjetimo o čemu se radi. Riječ je o slobodi kao porijeklu mogućnosti onoga biti čovjekom, i dalje, o vidokrugu rodivosti-usmrtivosti, unutar kojega se kroz rođenost javlja mogućnost čovjeka kao bića, svedivog na nešto i nekoga, zajedno s bitstvom i mogućnostima opstanka toga bića. Iz svijesti (oznanjenja) slobode kao odnosa spram porijekla mogućnosti njegova biti, iz te sebe-svijesti, proizlaze i svi mogući, teoretski, praktički i poietički odnosi spram sebe kao bijućega, drugih bića, najvišega bića i cjeline svega. Kroz to je, kroz mogućnost takovoga odnošenja, uz ostalo moguća i znanost, kao hipotetičko-teoretski, a onda i empirijsko-računski odnos spram svega iskusivog, koji se odnos modificira i tehnički i kibernetički, ali i religioznost, kao nadiskustveni odnos, umjetnost kao fantastička proizvodnja neozbiljivo mogućeg, na koncu i politika kao potraga za istinskim i pravednim zajedništvom. Čovjek je kao biće po bitstvu svome, može se tako reći, na neki način sve i sva, a po slobodi kao porijeklu mogućnosti njegova biti i moć da bude, živi i čini dobro radi onog dobrog samog, ali i moć da čini ono zlo radi njega samog („radikalno zlo“), u rasponu od bezrazložnog sebeuništenja (suicid) do mogućeg čistog, besmislenog sve-uništavanja (primjerice „svjetski rat“ kao mogućnost bolesnog i totalno izopačenog svijeta, koja je kroz I. i II. svjetski rat tek neadekvatno ostvarivana). Utoliko, ukoliko može biti zao, nepravedan, duhovno bolestan, zagovarati neistinu i laž radi laži, čovjek je na zaprepašujuć način više i od svakog mogućeg boga, – neka vrsta onog demoničkog, izvirućeg iz bezdana moći slobode kao porijekla onog dobrog-spasonosnog i onog zloguništavajućeg. I tu se javljaju dva radikalna pitanja, jednom za filozofiju, zašto uopće radije ono dobro, istinito i pravedno, a ne sebe- i sve-uništavajuće zlo, a drugda, za medicinu, zašto uopće radije zdravlje, a ne bolest, patnja, pomor, i što skorije psiho-somatsko izčežnuće kako čovjeka tako i svega.

Φιλοσοφία, tjerana, takoreći, logikom ljubavi, traži u svemu što se može ljubiti, u čovjeku kao pojedincu, narodu i čovječanstvu uopće, prirodi, bogu i bo-

govima, ono jedno jedino, prvotno ljubivo, τὸ πρῶτον φίλον, što je o sebi ljubavi dostojno i svakoj mogućoj ljubavi smisao darujuće, a to je mudrost, ἡ σοφία, koja u sebi sabire istinu i pravdu, tj. istinski raspored svega i svakoga u njegovu biti te otkriva pravi način toga biti u svjetlosti i sjaju dobrote, kao zadnjem odgovoru na pitanje svakoga zašto, čemu i radi čega uopće.

Medicina pak, kao znanstvena, čini mi se, prvenstveno se u horizontu onog iskusivog bori protiv bolesti, nastojeći bolest kao prirodno zlo, ono porobljavajuće i uništavajuće, kao svojevrsnog vjesnika smrti, ponajprije spriječiti ili barem, koliko je znanstveno-tehničkim, a danas već i kibernetičkim metodama moguće, i liječiti. Ukoliko je toj i takovoj medicini svrha, kako se običava govoriti, osiguranje „optimalne radne sposobnosti“ i tzv. kvalitete života, u horizontu, kako se također već govori, „globalne zdravstvene industrije“, utoliko bi bila na mjestu prethodna refleksija o tome, što zapravo znači redukcija čovjeka u njegovu biti na rad i kao bića na radnika. Već uobičajeno ekonomsko i općenito, gotovo samorazumljivim postalo razlikovanje „radnog“ i „slobodnog vremena“, pokušala se se promisliti, omogućuje uvid, da je radno vrijeme zapravo neslobodno, zbiljsko vrijeme robovanja, a tzv. slobodno, zapravo prividna sloboda puke rekreacije i ponovnog osposobljavanja za rad i robovanje. Za razliku od toga, vrijeme slobode, ne zgoljno „slobodno vrijeme“, bilo bi vrijeme-život, i na prirodnoj razini, zdravlje, oko kojega skrbi filozofijska medicina, začeta u Grka, s temeljnim pitanjem, što zdravlje zapravo jest, sagledano u cjelini svega što jest i usklađeno s redom i poredkom (κατὰ φύσιν) svih mogućih bića. Život, živovanje, način življenja u skladu s mogućim odgovorom na to pitanje u filozofijsko-medicinskom jeziku zvao se ἡ δίαίτα. Što je od toga preostalo u današnjoj „dijeti“, rječito govori o mjeri osiromašenja radnog života kao takovog.

Umjesto daljnjeg, vjerojatno se već mnogima učinilo isuviše „apstraktnog“ izlaganja, podsjetio bih na velebnu filozofijsku čin, koji se, u ovim našim krajevima, još u devetnaestome stoljeću dogodio. Kroz Josipa Jurja Strossmayera progovorio je filozofijsko-metafizički, jedinstveni projekt sveučilišta i akademije, u kojemu akademija pretpostavlja sveučilište, a ovo niže školstvo, prije svega klasičnu gimnaziju, kao uvjet mogućeg studiranja. Projekt nije ostao puki ideal. Akademija i sveučilište su osnovani, kako se govorilo, otvoreni. Upozorio bih samo, s obzirom na našu temu: medicina i filozofija, na sveučilištu. U skladu s metafizičkim predrazumijevanjem onoga biti i bitstva čovjeka kao bića, sveučilište se sastoji od četiri, niti više niti manje, nego baš četiri fakulteta. Čovjek u odnosu spram sebe i u svojim unutarnjim mogućnostima kao filologijsko-povijesnim i matematičko-prirodnim znanostima, stvar je filozofskog, u bitnome odnosu spram Boga, teološkog, u svojim mogućim međuosnosima i odnosima spram stvari, pravnog, te u odnosu spram svoga prirodnoga, duševnoga i tjelesnoga biti kao

zdravlja, stvar je medicinskog fakulteta. Ti fakulteti zajedno, ne svaki za sebe, upravo kao sveučilišna zajednica (*universitas*), imaju, to je tu svrha, čovjeka kao nerođeni narod, u njegovu neosvijestenu narodstvu na narodnom jeziku probuditi i kao fakulteti, u skladu s lozinkom „prosvjetom k slobodi“ – prosvjetom u smislu osvještenja bitnih mogućnosti –, uzdignuti do sebesvjesnog, za slobodu, božanskost, pravednost i zdravlje života osposobljenog naroda. (Strossmayer je u tome smislu znao govoriti da „narod duševno slobodan, ako i padne u fizično ropstvo, ne će za uvijek ostati u njemu“.) Filozofija i medicina, uz posredovanje teologije i prava, tu su već u načelnom, međusobnom odnosu, na zajedničkom zadatku ozbiljenja, uvremenjivanja dobrobiti i istinskog života naroda. Što je od te uzvišene, zapravo najviše moguće, da tako kažem, narodoljubne svrhe ostalo, kada danas, sveučilište reducirano na fabriku za proizvodnju visokokvalificiranih, tzv. izvrsnošću odlikovanih kadrova, radno osposobljenih za znanstvenotehničko-kibernetičku produkciju, konkurenciju i robovanje, pokušava globalno funkcionirati, u smislu, kako se vulgarno kaže, „ići u korak sa svjetskim trendovima“, može možda ipak, barem kao pitanje-izazov, ostati poticajem za pokušaj bitnog osamosvješćivanja u vidokrugu totalno slijepe suvremenosti.

Budući da i danas još studij medicine dobiva svoju završnu riječ u onome što se zove „Hipokratova zakletva“, podsjetio bih, na kraju, na duh koji kao Ἱπποκράτης ili kroz nekoga od sljedbenika, progovara u riječi: ἡτηρὸς γὰρ φιλόσοφος ἰσόθεος. U slobodnijem mogućem prijevodu: liječnik naime filozofijski, tj. onaj koji prije svega misli na mudrost, a ne na znanost, jednak je bogu.

Literatura

NAPOMENA

Filozofija nije znanost. Filozofijski pogled na porijeklo mogućnosti nečega nije, niti može biti, znanstvena rasprava jer po intenciji smjera u onu „oblast“ koja pretihodi kako mogućnosti predmeta (predmetnost) svake moguće znanosti, tako i mogućnosti znanosti (znanstvenost) kao takove. Filozofiranje u slobodi same stvari koja je u pitanju (ovdje: odnos medicine i filozofije), naravno, ne ignorira prošlost i sadašnjost te stvari, ali se koncentrira na moguće izvorište njenog bilo-joj-je-bitu i njenog sada-jest-bitu. Otuda je „literatura“ ovdje navedena puko sredstvo načelne problemske orijentacije, ali ne i pravi sugovornik.

1. Geog Wilhelm Friedrich HEGEL, *Werke in zwanzig Bänden*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1970-1979. Bd. 18, 19 i 20. Posebno instruktivno za temu Bd. 9, Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften, Die Philosophie der Natur.

2. *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel: Schwabe AG, 1971-2007. Bd. 5. s.v. *Medizin*, str. 968-1002, uz prateće natuknice (od Anamnese, Anthropologie, medizinische, Diälektik, preko Makrobiotik, Pathologie, Pathosophie, Sozialmedizin, do Todeskriterien i Triage), sve popraćeno biranom novijom i starijom bibliografijom.
3. Walter MÜRI, *Der Arzt im Altertum*, griechische und lateinische Quellenstücke von Hippokrates bis Galen mit der Übertragung ins Deutsche, München: Ernst Heimeran, 1962.
4. Tade SMIČIKLAS, *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice*, Zagreb: JAZU, 1906. Navod u tekstu str. 91.

Medicine and Philosophy

Summary

Medicine and philosophy are no self-comprehensible givennesses; they rather, both of them, become possible only within the analysed onto-chrono-logical structure of anything that might come to be at all. The impossible-to-be-born or freedom, the unborn as the unborn or God, the possible-to-be-born – impossible-to-be-killed or the gods; all of that needs neither medicine nor philosophy. Only in the eyeshot of the possible-to-be-born – possible-to-be-killed (plants, animals, humans), in the sphere of nature, lies the emergence of a freedom-mediated possibility of being healthy or ill, and, at a higher level, the spiritual-historical possibility, enabled by radical freedom, of being true or untrue, just or unjust, and medicine as care for proper natural and philosophy as care for the spiritual-historical, true life of all that exists. Within the idea of universality, along with theology and law, philosophy and medicine take care of the true, just, healthy and proper life of the unborn, yet possible-to-be-born nation, which they belong to according to their utmost determination.

Keywords: philosophy; medicine; health; illness; death; truth; justice; university.